

Шкляр, Василь. «Ви бачили, як Янукович утікав із валізами? В одній із валіз була моя премія» [Текст] : [інтерв'ю з українським письменником, мешканцем Деснянського району м. Києва Василем Шкляром] // Літературна Україна. – 2018. – 20 груд. (№ 49/50). – С. 6-7 : фот.

«Ви бачили, як Янукович утікав із валізами? В одній із валіз була моя премія»

Відомий український письменник розповів, коли напише роман про війну на Сході України та коли погодиться взяти національну Шевченківську премію. Також про те, що спільного у нашої війни з Росією та чеченської, свідком якої він свого часу був.

В ампула письменника ти, хоч і з маленької літери, але — бог!

— Пане Василю, чи ви вже працюєте над романом про події на сході України? Адже якось казали, що маєте задум та матеріал, але йому треба відстоятися. Чи настала уже пора?

— На масштабний роман про події на нашому сході у мене, звичайно, є матеріал. Він ще, так би мовити, не сформувався у композиційно стрункий твір, але я думаю, що це все оживе згодом. Так часто буває, що певні події постійно живуть у тобі десь на рівні підсвідомості, і письменник працює над ними навіть уві сні.

Хоча (ще раз повторюся) твори про війну пишуться на відстані часу. Все ж таки, багато речей треба переосмислити. Ми зараз уже є свідками того, як певні герої стають антигероями — я не називатиму прізвищ. Це все тому, що війна, на жаль, — таке явище, яке породжує не лише лицарів, а й мародерів, садистів, загалом — показує темний бік людини.

Тому такий роман треба писати неоднозначно, напівтонами, щоб правдиво передавати цікаві людські долі та характери.

— Ви нині найбільше відомі як письменник, але разом із тим, країна знає вас і як журналіста, перекладача, політика. В якій іпостасі вам найбільш комфортно?

— Найцікавіше, звичайно, письменником. Мене це по-справжньому захоплює: коли ти твориш свій світ, коли ти, хоч і з маленької літери, але — бог, від якого залежать долі твоїх персонажів. У мене свого часу було багато пропозицій щодо політичної діяльності на, так би мовити, вищому рівні. І я завжди відповідаю, що немає посади, вищої за пост нормального чесного запитаного українського письменника, у якого справді

здійснилося багато задумів. Я здавна мріяв писати книжки, щоб їх багато людей читало.

— **Це, зрештою, вплив на свідомість мас...**

— Хоча, здавалося б, література повинна мати найперше естетичний ефект. Я, до речі, ніколи не сприймав того постулату, який вбивають у голови ще в школі, що література має виховне значення; завжди ставився до цього скептично.

Але коли до мене підходили люди після прочитання «Чорного Ворона» і ділилися думками — от, наприклад, хлопці з Майдану кажуть, що, прочитавши вашу книжку, вони перейшли на українську мову. Чи, прочитавши «Залишенця», я став націоналістом.

Багато було у мене таких зустрічей, де люди засвідчували зміни у своєму світогляді після моєї книжки.

Тобто мої твори таки мали світоглядний вплив, а це для автора — особлива похвала. Тому я політикам, які часто запрошують у списки своїх партій, завжди кажу, що як письменник зможу зробити більше. Зараз, до речі, велика частина інтелігенції пропонувала мені висуватися на пост Президента (сміється). Я до цього скептично

ставляюся.

Дві назви для романів — це відома практика
— **Чому у ваших романів часто по дві назви?**
От «Чорний Ворон/Залишенець»,
«Елементал/Самотній вовк»? Це така фішка?
Як у вас так виходить?

— Коли я написав «Залишенця» (саме такою була перша назва. — Ред.) — я цю назву роману любив і зараз люблю, мені подобаються такі неологізми. Саме під такою назвою я цей роман про Холодний Яр задумав і написав. Коли тільки-но завершив його, Анатолій Дімаров, який знав, про що я пишу і дуже хотів рукопис почитати, попросив його на тиждень. Я віддав. Він подзвонив уже наступного дня, мовляв, за ніч прочитав, приїжджайте. Я приїхав окрилений, він масу похвал мені дав, сказав також, що він як професійний редактор навіть ручку брав до читання — але ніде рука не піднялася правити. Дімаров тоді сказав, що це буде класичний твір, а тому він мусить мати прозору, зрозумілу назву. Я не захотів сперечатися із майстром і запропонував, що роман може також називатися «Чорний Ворон» — за ім'ям отамана Холодного Яру, мого героя.

Якраз у той момент цей твір виграв конкурс, який проводило видавництво «Ярославів Вал» — на кращий історичний роман, і вони видали його саме під цією назвою — «Чорний Ворон». Уже після того до мене звернулися із КСД («Клуб сімейного дозвілля»), це видавництво найкраще уміє поширити книжку в мережі й, крім того, поштою у них замовляють багато.

— Тому ви погодилися видати роман ще й у них?

— Так, приїхав їхній агент, ми знайшли спільну мову, і єдиною перепорою, сказали вони, було те, що хоча «Чорний Ворон» і звучить гарно, але у них якраз проект уже був під саме такою назвою — якийсь серіал книжковий, і їм більше сподобалася назва «Залишенець». Так ці два видання й гуляли країною, а вже потім, після резонансу, цей роман стали видавати під подвійною назвою «Чорний Ворон. Залишенець». Хоча це дві різні назви, і я їх не змішував би.

Ну, а щодо подвійних назв — у багатьох світових письменників є така практика. Ось вам приклад Чингіза Айтматова з його романом «І довше віку триває день» — це одна назва, і він

же «Буранний полустанок». Такий от парадокс, комусь іноді бракує фрази, нема назви влучної, а хтось добирає одразу дві.

— **Справді цікаво.**

— Ну, а з «Елементалом» — трохи інша історія. Загалом, це слово мало кому зрозуміле, але воно найкраще підходить до мого героя, який — людина стихій, і мені подобалася саме ця назва. А от у видавців виник сумнів, казали, що це найдинамічніший із моїх романів, і він повинен би мати попит не менший, ніж «Чорний ворон» чи «Маруся», а така назва, можливо, відлякає читача. У мене було багато варіантів для другої назви, герой роману — найманець, а їм дають різні прізвиська. Я хотів вибрати «Поглинач змій», бо ходять легенди, що ці воїни в пустелі харчуються зміями, або ж «Самотній вовк». Там проходить такий образ — у нього брелок є із вовком, символ чеченців. Він у них був на прапорі, на зеленому, ця назва мені сподобалась. До слова, одна кінокомпанія придбала у мене права на екранізацію роману саме під такою назвою. Справді, вона дала роману нове дихання — він гарно продається зараз.

Але з подвійними назвами були й інші, ось наприклад, мій роман «Праліс/Тінь сови», який виходив ще за радянських часів. Зараз його перевидали, він зацікавив навіть перекладачів.

Війна повинна вестися до останнього

— Якщо ми вже зачепили тему чеченської війни, свідком якої ви були, — у вашому романі «Елементал» ідеться про порятунок дружини Джохара Дудаєва. Чи можна провести паралелі із тією війною і нашою?

— Звісно, вони мають одну природу й ті самі причини — це одвічне зазіхання Московії як імперії на прилеглі території. Вони, бачте, дуже болісно переживають відхід від них колишніх сателітів. Не могли подарувати це Чечні. Зараз не можуть пережити те, що Україна, яка тривалий час лишалася в їхньому силовому полі, відходить. То була загар-бницька війна — і там, і тут. І недаремно зараз на нашому боці воюють чеченці, які не скорилися, не змирилися із новим режимом. Хлопці-дудаєвці — це люди з особливої кістки. Вони завжди перебувають у меншості, їм дуже підходить поняття «самотні вовки», вони як самураї. Такі хлопці й у нас є, вони були в повстанських лавах теж. Чому я їх

називаю самураями? Бо такий воїн каже, що хоч моя армія програла війну, але я — воїн-одинак, у мене є особиста війна, і я її вестиму до кінця, до загину.

— Які уроки ми могли б узяти з їхньої війни?

— Війна повинна вестися до останнього, і не завжди позірна поразка має значення. Тобто коли сама боротьба не завершується перемогою, це ще не означає, що настає невинна катастрофа. Мій герой Чорний Ворон казав, що жодна катастрофа не ставить хрест на меті. Повстанці, залишенці, які воювали уже без надії, вони вірили, що на їхніх могилах проросте мета, ідея, яку підхопить наступне покоління. Так, у 20 роках ХХ ст. боротьба в центрі України погасла, але за десять років її підхопили вже вояки УПА, які теж точнісінько так само мали це переконання — що, очевидно, зараз не пощастить вибороти волю, але все одно жодна крапля крові не буде даремною.

Ось недавно я відвідував сотенного УПА Мирослава Симчича, і він співав мені повстанських пісень, яких доти я не чув іще. І там одна пісня була, я навіть у Фейсбук

виставляв, вона закінчується словами: «На могилі землю будем мати, на могилі воля проросте!»

— Що це означає?

— Ця пісня складалася у тій неймовірно важкій боротьбі, коли УПА вже перейшла у підпілля, коли у 50-ті роки згасала ця боротьба. Але, погляньте, проти кого вони боролися. Проти німецького нацизму та більшовицького комунізму. І де тепер вороги? Їхня справа програна, а справа упівців втілилася у вічну мрію — незалежність України, через те можна вважати, що із тієї боротьби, з тієї війни вони таки вийшли переможцями.

В одній із валіз, з якими тікав Янукович, і була моя премія!

— Пане Василю, чи настав уже той належний час, щоб отримати державну Шевченківську премію? Ви єдиний письменник, який від державної відмовився і отримав «народну Шевченківську». Що вона, до речі, для вас означає?

— Народна означає те, що я цю премію отримував від людей — а це найвища нагорода! Був великий ентузіазм серед моїх читачів, коли

вийшла ця книжка, вона нібито провістила народження нового героя українського. Мене тоді запитували на кожній зустрічі, мовляв, чи є такі герої зараз, — і я відповідав людям: «Ні, нема, нас винищили, на генному рівні витоптали!» Але то було передчуття з'яви таких героїв.

В'ячеслав Кириленко у книжці «Три розмови про Україну» каже, що без «Чорного Ворона» не було б цього покоління сучасних героїв, оцих хлопців безстрашних. Я теж знаю чимало прикладів, коли Чорний Ворон надихнув на героїзм. Тому та «народна Шевченківська», те,



що люди мені її дали, дуже багато значить. То була не чиясь окрема ініціатива, і то було не стільки вшанування автора, а протест проти тієї влади. Мовляв, ми поставимо все на своє місце.

— яка доля вашої Державної

Шевченківської премії?

— Я на це завжди віджартовуюсь. Кажу, мовляв, ви бачили, як Янукович утік з валізами з країни? Ото в одній із валіз і була моя премія!

Про те, аби брати її зараз від держави, не йде мова. Брати її від когось мені не потрібно. До мене нещодавно зверталися авторитетні люди із відомої Групи першого грудня — академіки, фізики. Вони мене дуже люблять, зробили зустріч в Академії наук у Києві й сказали, що ми, мовляв, звернемося до Президента, він шанує нашу думку, ми вже поговорили із головою комітету Шевченківського — ви мусите отримати цю премію.

На жаль, ми завжди були в меншості — маю на увазі людей, які причетні до поступу в країні.

Я сказав, що мені це зараз не треба. Можливо, якось прийде до влади такий президент, який буде моїм читачем, якому не треба буде підказувати чи чогось просити — і запропонує мені цю премію, тоді, можливо, я її таки отримаю. А зараз я і без неї даю собі раду. Тому я відмовився від цієї ініціативи. Але мені приємно, що цей факт пам'ятають.

Наш загал і надалі лишається сірою масою
— **Хто, по-вашому, сьогодні у нас творить
україноцентризм? Я про одне із ваших
тверджень щодо того, що без
україноцентризму нема країни. Чи достатньо
таких людей в Україні?**

— На жаль, ми завжди були в меншості — маю
на увазі людей, які причетні до поступу в країні.
Коли говорити про загал, про все населення,
воно, на жаль, мало змінилося навіть по війні.
Ми покладали великі надії, що війна з Росією
мусить змінити кардинально думки народу, його
прагнення, але цього не сталося. Колись давно
одному з видатних отаманів Холодного Яру
Іванові Савченку- Нагірному, який потрапив у
полон через зраду (люди, селяни його впіймали і
здали ворогам), то от йому в тюрмі перед
стратою вдалося написати листа і передати
його на волю. Так він там пише, що, мовляв, «я
пішов боронити свій нарід, маючи добре серце і
щирі сподівання, бо я не знав, що нарід — це,
переважно, сіра маса, яка навіть не здатна
мріяти про кращу долю. Тому я кладу свою
молоду голову не за народ, а за ідею».

— **Дуже гіркі слова...**

— Гірки, але правдиві. Я вже скільки собі присягався не вступати в дискусію із оцією сірою масою! Але буквально вчора тут, в Ужгороді, так сталося, що зачепив таксиста — у нього з радіо лунала російська попса. От я його спитав, чому ви не вмикаєте свої персональні санкції проти Росії? Ось, дивіться, весь світ впроваджує ці санкції — але ж кожна людина може запровадити їх також: не читати їхньої макулатури, не слухати їхньої музики, не дивитися їхніх фільмів...

Україноцентрика була зневажена на рівні «какая разница» в Криму, на Донбасі — власне, там через це ми і дійшли до війни.

— Не купувати їхньої продукції...

— Таксист почав мені доводити, що мова не має значення, то я насилу вгомонився, бо кажу ж, уже втомився вступати в дискусії з обивателем. Вони марні. Це тільки себе роздратуєш! Але є частина людей, для яких українська сутність є справді визначальною. Звісно, у цивілізованих, правильних країнах людина не повинна цим перейматися узагалі.

— Там це само собою розуміється.

— Але ми опинилися в такому становищі, коли

мусимо свої сили витратити на цю боротьбу. Оця україноцентрика, яка була зневажена на рівні «какая разница» в Криму, на Донбасі — власне, там через це ми і дійшли до війни. Тому кожна свідомо людина мусить це пам'ятати. Ми ж бачимо, що для більшої частини населення війни нема. Але це мусить бути сьогодні в кожній людині! Кожен може зробити свій внесок у нашу перемогу — отак, може, пафосно. Але врешті-решт воно так і є.

Я переклав Єрофєєва, аби його підтримати — **Чому свого часу ви взялися перекладати Віктора Єрофєєва, його «Энциклопедию русской души»? Чи збагнули ви тоді цю «русскую душу»?**

— Ну, по-перше, Віктор Єрофєєв — дуже цікавий російський письменник, він має світове ім'я. Якось він мене запросив до Криму, ще коли Крим був наш, — фестиваль, каже, я тут проводжу, називається «Курячий бог», — приїжджай. Я приїхав. Йдемо ми в один ресторан, п'ємо, в другий, потім ще... Так пробухали днів зо три. Я, зрештою, питаю — коли, мовляв, той фестиваль уже почнеться, а він мені каже: «Так оце він і є». Потім ми поїхали

на його дачу, вона якраз тоді будувалася, там до нас приєднався одіозний російський Кисельов, ми поговорили... Якимсь після того я цю книжку і вирішив перекласти. Жорстока книжка, він там цю Росію просто розмазує, каже, що її треба посипати дустом та негашеним вапном, що росіяни — це люди, які не піддаються ніякому вихованню, він відверто глузує з Росії. За цю книжку Єрофєєва по судах потім тягали, 22 професори Московського університету подавали позов на нього.

Письменникові не треба йти в політику — але це не про нашу країну, і не про наш час.

Ну, але то були його суди, скандали і піар., Я, зрештою, переклав цю книжку не тому.. Для мене там, у принципі, нема нічого нового — про те, що Московія саме така і є, ми й самі знали. Вона просто цікаво написана. І це ж не тільки Єрофєєв про це писав, а й багато інших зарубіжних авторів, які ще в ХІХ ст. казали про Росію, що це той уламок, який ніколи не поєднається з Європою. Про це і Толстой так само говорив, що це звіряча країна, яка ніколи не впишеться в цивілізаційні параметри.

— Узялися б зараз перекласти іще когось із

росіян?

— Ні, я Єрофєєва переклав із поваги до його позиції — аби його підтримати. І потім, українцям цей текст буде цікавий. Ще колись переклав був Гоголя — перший варіант «Та-раса Бульби», без тих дурниць про «землю русскую». Ще тоді Черномирдін, покійний посол Росії в Україні, відреагував: «Какой подлый переводчик, он сам все придумал, Гоголь такого никогда не писал». Ну, Черномирдін просто був трієчником і не знав, що було два варіанти «Тараса Бульби».

Але зараз у мене просто немає часу на те, аби займатися перекладами.

Я іноді пристаю на політичні проекти, коли справді можу щось зробити

— Чи не шкодуєте свого часу на походи в політику?

— Письменникові нетреба ніколи йти в політику — але це в ідеалі, і це не про нашу країну, і не про наш час. Адже коли твоя країна опиняється в такій дикій ситуації, коли під загрозою найбільші цінності — мова, духовність, українство — тоді кому ще йти в ту політику? Ми ж бачимо, хто там зараз є. Нема кому

відстоювати наші позиції! Тому треба йти.

Свого часу, на порі становлення нашої, незалежності, мене в політику покликали авторитетні люди — Левко Лук'яненко, Михайло Горинь. Попросили бути у них прес- секретарем. Я не міг відмовити, та й не хотів. Я майже десятиріччя писав ці політичні заяви, це було незвично, ми організовували ті перші мітинги, коли нас собаками цькували, вибивали зуби. Але я тоді вірив, що ми змінимо країну.

— Зараз, ідучи в політику, теж у це вірите?

— У часи, коли політика перейшла на рейки олігархічно-фінансових проектів, а на-ціоналістичні партії пішли на маргінес — у це неможливо вірити. Це, до речі, сталося також завдяки тій же сірій масі, яка не здатна навіть мріяти про краще майбутнє. Люди пішли на підкуп, на телекартинки, тому тут теж є своє пояснення ситуації. Коли українська політика видозмінилася ось так, — я відійшов і зайнявся суто літературою. Хоча до мене досі часто звертаються, і я іноді пристаю на якісь політичні проекти — там, де я справді зможу щось зробити, або якщо це пов'язано з культурою, із підтримкою наших культурних всіляких задумів,

то чому і не використати цю нагоду з доброю метою? Я в цьому не бачу нічого поганого.